

לאן זזה החולצה

בין אכזבה לציפייה -
עמדות אישיות, לאומיות וחברתיות
של צעירים יהודים וערבים בישראל

מחקר הנוער הרביעי של קרן פרידריך אברט

אפריל 2017

הדעות המובעות בפרסום זה אינן משקפות בהכרח את
דעותיה של קרן פרידריך אברט.
שימוש מסחרי בפרסומים של קרן פרידריך אברט ללא אישור
בכתב של הקרן אסור בהחלט.

© כל הזכויות שמורות למרכז מאקרו לכלכלה מדינית
ולקרן פרידריך אברט. תל אביב, 2017

עיצוב חוברת: סני ארזי ותמר לוי - סטודיו עידו ניסן וסני
דפוס: C-Copy – www.ccopy.co.il

למידע נוסף:

www.macro.org.il

www.fes.org.il/he

לאן זזה הולדת?

בין אכזבה לציפייה – עמדות אישיות, לאומיות וחברתיות של צעירים בישראל

מחקר הנוער הרביעי של קרן פרידריך אברט

בעריכת ד"ר רובי נתנזון, איתמר גזלה ורון לייזר
חוקרות: ד"ר מינה צמח (מדגם ייעוץ ומחקר)
וד"ר דליה שיינדלין

אפריל 2017

ISBN 978-965-7523-42-1

9 789657 523421

A series of horizontal blue lines for writing, with a vertical red margin line on the right side.

מחקר הנוער הרביעי

המחקר המשותף של מרכז מאקרו לכלכלה מדינית וקרן פרידריך אברט בישראל בשנת 2016 הוא הרביעי בסדרת מחקרי מעקב על עמדות ותפיסות של בני נוער (גילאי 15-18) וצעירים (גילאי 21-24) בישראל. שלוש המחקרים הקודמים נערכו בשנים 1998, 2004 ו-2010.

הוצא מדגם בן 1,264 מרואיינים, יהודים וערבים, מקבוצת הגיל 15-18 ומקבוצת הגיל 21-24. בנוסף, נערכו ארבע קבוצות מיקוד בקרב צעירים וצעירות חילוניים, צעירות חרדיות, נערים ונערות דתיים ומסורתיים ונערים ונערות מן החברה הערבית, במטרה למפות תפיסות ועמדות של בני נוער וצעירים בנושאים אישיים, חברתיים ולאומיים.

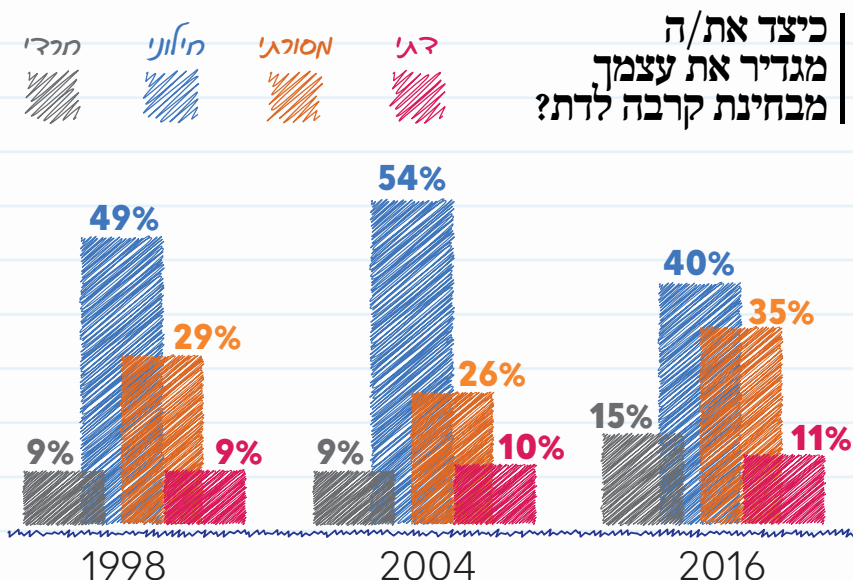
1. מיהו הנוער בישראל?

מהו ההרכב הדמוגרפי של הנוער הישראלי?

כשני שלישים מהנוער בישראל יהודים, והשליש הלא-יהודי מורכב מ- 76% ערבים מוסלמים, 7% דרוזים, 6% ערבים נוצרים ו- 11% המסווגים כחסרי דת. תמהיל האוכלוסייה הצעירה בארץ השתנה משמעותית בעשרות השנים האחרונות: שיעור הנוער הערבי מתוך כלל הנוער בישראל גבוה בכמעט 20% משהיה בשנותיה הראשונות של המדינה.

1955 : נוער יהודי – 86.6% , כ- 283 אלף ; נוער לא-יהודי – 13.4% , כ- 37 אלף
 2015 : נוער יהודי – 68.9% , כ- 867 אלף ; נוער לא-יהודי – 31.1% , כ- 391 אלף

החברה הישראלית הופכת לדתית יותר. ב- 1998 כמעט חצי מהנוער היהודי בישראל הגדיר את עצמו כחילוני לעומת 40% בלבד ב- 2016. בזמן שהמגזר הדתי-לאומי שימר את גודלו היחסי וחלקם של החילונים הלך והצטמצם, שיעור הישראלים בגילאי 15-24 שמגדירים את עצמם כחרדים או כמסורתיים גדל באופן משמעותי.

כיצד מזדהה הנוער מבחינה פוליטית?

המותג 'שמאל' נפגע אנושות במהלך העשור האחרון אצל יהודים וערבים כאחד. 16% בלבד מהנוער היהודי ו- 10% בלבד מהנוער הערבי מעידים על עצמם כי הם שמאלנים – גם כשמדובר באנשים המחזיקים בעמדות שמאל מובהקות. זאת לעומת 25% מהנוער היהודי ו- 50% מהנוער הערבי ב- 2004 . בכוונה לא ניתן הסבר למרוויינים על המשמעות של הספקטרום שמאל-ימין, אלא לבחון כיצד הם מזדהים פוליטית על בסיס עולם הערכים שלהם. בקרב היהודים גוש הימין הוא המרוויח העיקרי מהצניחה בהזדהות עם השמאל, בעוד שאצל הערבים גדל באופן ניכר חלקם של תומכי המרכז ושל אלה שאינם מזדהים עם אף מחנה פוליטי.

מבחינה מגדרית, יותר גברים יהודים מזהים את עצמם כאנשי שמאל מנשים יהודיות (26.5% מהגברים לעומת 22.9% מהנשים) ויותר גברים ערבים מזהים את עצמם כאנשי מרכז מנשים ערביות (49.6% מהגברים לעומת 29% מהנשים). בקרב הנוער הערבי, יותר נשים ערביות הגדירן את עצמן כתומכות שמאל. זה עשוי להיות קשור לנושאים הנוגעים למעמד האישה או לשיעורי ההשכלה הגדלים של נשים ערביות.

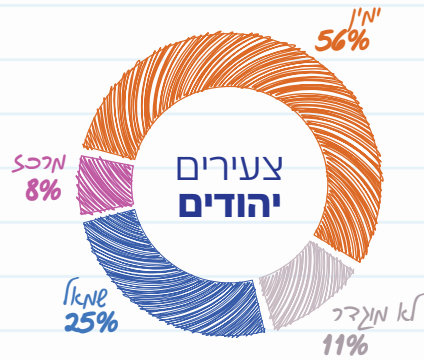
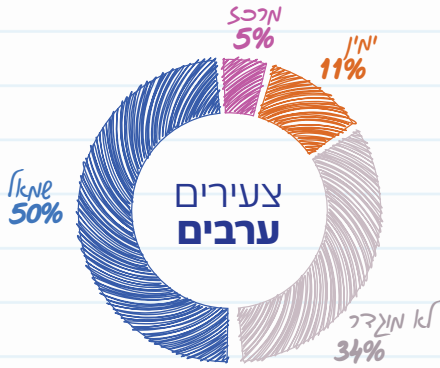
מהו ההרכב הפוליטי של המגזרים השונים בציבור היהודי?

ניתן לזהות זיקה חזקה ביותר בין מידת הדתיות להזדהות הפוליטית.

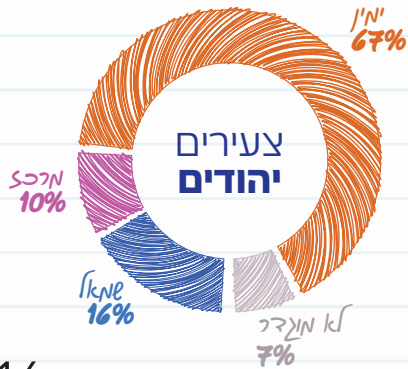
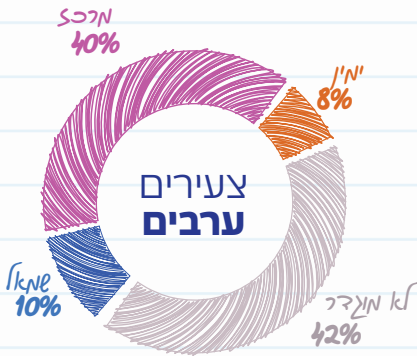
< רוב מוחץ בקרב הדתיים-הלאומיים (91.9%) החרדים (84.1%) והמסורתיים (78.2%) מזהים את עצמם כאנשי ימין לעומת מחצית בלבד מהחילונים. הגידול הבולט ביותר בתמיכה בימין בשש השנים האחרונות נרשם בקרב הנוער החרדי. באותה תקופה השמאל רשם צמיחה משמעותית רק בקרב הנוער היהודי החילוני. בעיקר על חשבון תומכי מרכז ואלו שלא מזדהים פוליטית. למרות עלייתן של מפלגות המרכז בזירה הפוליטית, שיעור הצעירים תומכי המרכז אלו שאינם מזדהים עם אף מחנה פוליטי הצטמצם בכל הקבוצות.

כמחצית מהצעירים (גילאי 24-21), ערבים ויהודים כאחד, לומדים במסגרות על-תיכוניות, וכרבע מהצעירים עובדים במשרה מלאה. השאר עובדים במשרות חלקיות, מחפשים עבודה או שאינם עושים אף אחד מהשניים. הבדל בולט בין ערבים ליהודים הוא השיעור הגבוה של צעירים ערבים שאינם עובדים או לומדים (18.6% אצל הערבים לעומת 3.4% בלבד אצל היהודים) בעיקר נשים ערביות שרבות מהן באופן מסורתי נשארות בבית ודואגות לענייני המשפחה והשיעור הגבוה של ערבים שתומכים כלכלית בהורים (16%). רוב הצעירים בשתי הקבוצות (60%) נעזרים כלכלית בהוריהם כדי להתמודד עם בעיית יוקר המחיה. בהשוואה בינלאומית, ישראל מדורגת במקום השישי מבין מדינות ה-OECD במדד העוני בקרב צעירים (18.2% בישראל לעומת 13.7% בלבד ב-OECD)

כיצד את/ה
מגדיר את עצמך
מבחינה פוליטית?

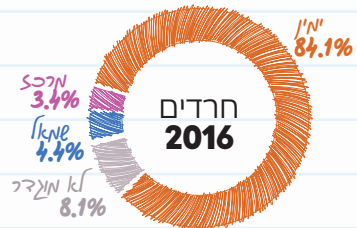
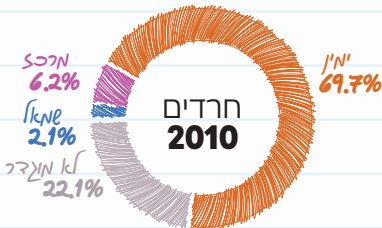
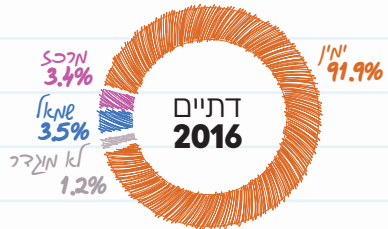
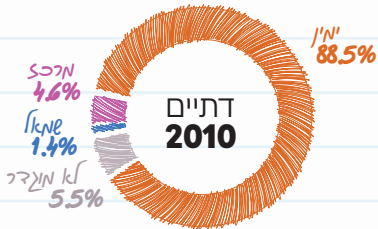
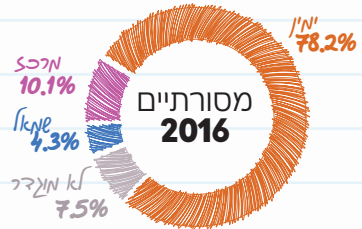
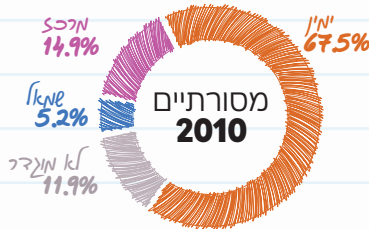
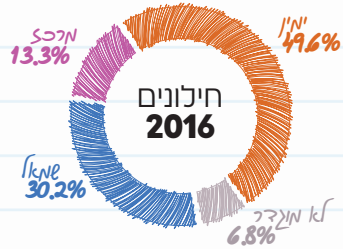
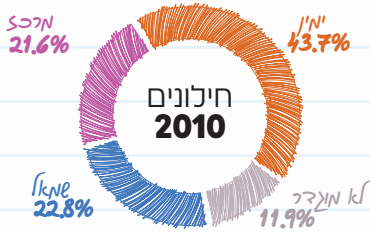
2004

2016

מהו ההרכב הפוליטי של המגזרים השונים בציבור היהודי?

במה עוסקים צעירים (גילאי 21-24) בחיי היומיום שלהם?

סה"כ	ערבים	יהודים	
43.2%	34.6%	46.2%	לומד / ת
8.0%	18.1%	4.5%	מתמחה במקצוע מסויים
24.5%	15.1%	27.8%	עובד / ת במשרה מלאה
3.4%	4.2%	3.1%	עובד / ת במשרה חלקית, למרות רצון לעבוד במשרה מלאה
7.9%	4.4%	9.1%	עובד / ת במשרה חלקית מבחירה
4.9%	4.9%	4.8%	מחפש / ת עבודה
7.3%	18.6%	3.4%	לא עובד / ת או לומד / ת
0.8%		1.1%	לא יודע / ת או מסרב / ת

ציטוטים:

"הכפיה הדגל מחיקה אנשים מהמסוג ומדג יש אג חוק החמץ - ואנשים אכאים חמץ בפסח, בדיג מילא - אין שום חוק וכואם עושים"

"אני בעד דחוקטיה אכא חול מהנשאים הדגיים. אי-אפשר אהבשך פה כי אכ אג מאבדג אג הצביון היהודי של המדינה"

2. עמדות אישיות

ציטוטים:

"האיחודים הם הנשק האוטוטימי של האישה"

"אני לא מאמין שאנשים אג החלוט, שזי, אהיוג כדובלן, כי אני לא מי
החברה שכולה ערביג"

"ישאלוים זה: חוס, משפחתיג, בגיל קצב, אכפתיג, חוצפה, אפגנוג
הקדחוג טכנולוגיג"

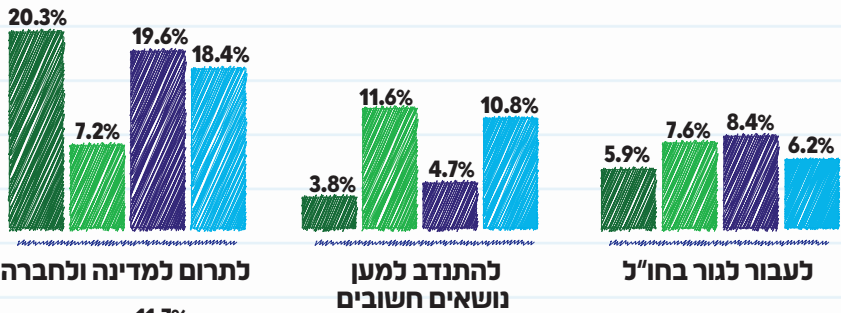
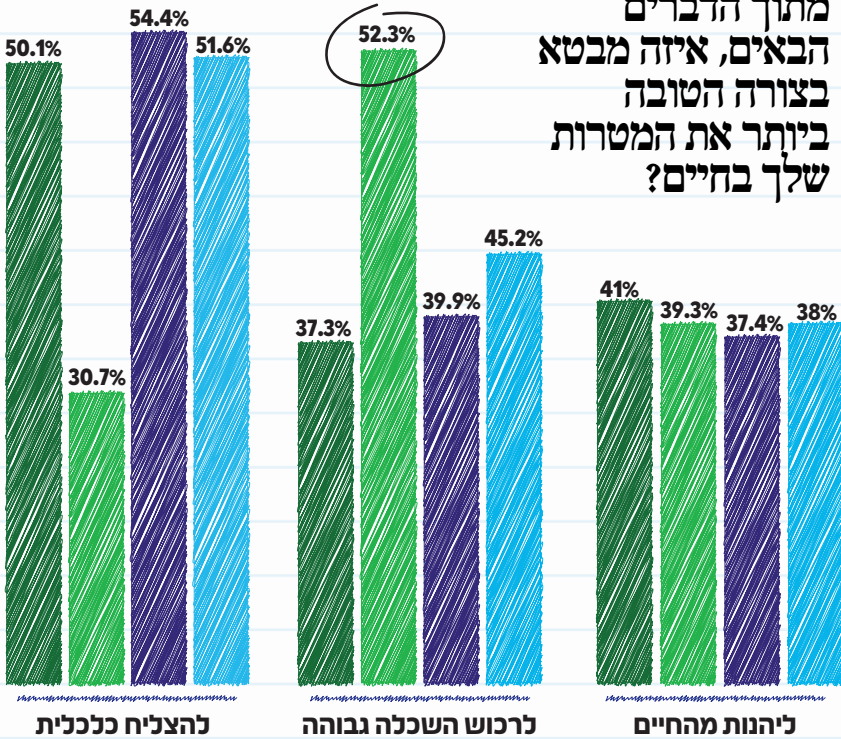
"אין לי חלוט חקדק, אבא אני חוצה לעשוט משו חשמוג, שיככרו אוג!
עיד, שיהיה משפט בפיוקה על שח"

הנוער הערבי והיהודי חולקים אותן שלוש מטרות עיקריות בחיים: הצלחה כלכלית, הנאה מהחיים ורכישת השכלה גבוהה. הצלחה כלכלית היא השאיפה הפופולרית ביותר בקרב גברים ערבים, גברים יהודים ונשים יהודיות. יוצאות דופן הן הנשים הערביות שמעניקות חשיבות עליונה לרכישת השכלה גבוהה.

מהן השאיפות של הנוער?

השאיפה ליהנות מהחיים גבוהה באופן משמעותי בקרב הנוער החילוני, בפער גדול משאר הקבוצות. החשיבות המיוחסת להנאות החיים (בלויים, ארוחות טובות, ים וכו') קטנה עם העלייה באדיקות הדתית. הרצון לתרום למדינה ולחברה גבוה באופן משמעותי בקרב דתיים-לאומיים, וכמוהו גם הרצון לתרום כמה שיותר לצה"ל. השאיפה להצלחה כלכלית בולטת במיוחד אצל חרדים ומסורתיים. בכל הנוגע לשאיפות לעתיד, הנוער המסורתי מגלה דמיון רב לחילוניים, למרות קרבה גבוהה יותר לדתיים-לאומיים מבחינת העמדה הפוליטית

מתוך הדברים
הבאים, איזה מבטא
בצורה הטובה
ביותר את המטרות
שלך בחיים?

גברים ערבים   נשים ערביות   גברים יהודים   נשים יהודיות

מהי מידת האופטימיות של הנוער לגבי יכולתו לממש מטרות אישיות בישראל?

רוב הנשאלים, יהודים וערבים כאחד, מביעים אופטימיות לגבי יכולתם להגשים את מטרותיהם האישיות בישראל. יחד עם זאת, הצעירים הערבים אופטימיים בהרבה מבני גילם היהודים. עם זאת, המחקר מראה כי האופטימיות של הנוער הערבי מתייחסת בעיקר לעניינים אישיים וכלכליים. כשמדובר במעמדם בחברה ובחשיבותם של ערכים דמוקרטיים, ניתן לזהות עמדות פחות אופטימיות (כפי שניתן לראות בפרק הקודם ובפרק הבא). בקרב האוכלוסייה היהודית, כמעט מחצית מהצעירים מביעים פסימיות לגבי יכולתם לממש את שאיפותיהם בארץ. ככל שעולה הקרבה לדת, כך עולה גם רמת הביטחון ביכולת להשיג את המטרות האישיות. בקרב תומכי השמאל רמת הביטחון נמוכה באופן מיוחד.

סה"כ	ערבים	יהודים		עד כמה את/ה בטוח/ה או לא בטוח/ה שתוכל/י להגשים בישראל את המטרות האישיות שלך?
17.1%	20.9%	15.9%	בטוח/ה מאוד	
43.4%	52.9%	40.4%	די בטוח/ה	
31.3%	16.9%	35.9%	לא כ"כ בטוח/ה	
5.0%	5.1%	4.9%	כלל לא בטוח/ה	
3.2%	4.2%	2.9%	לא יודע/ת מסרב/ת	

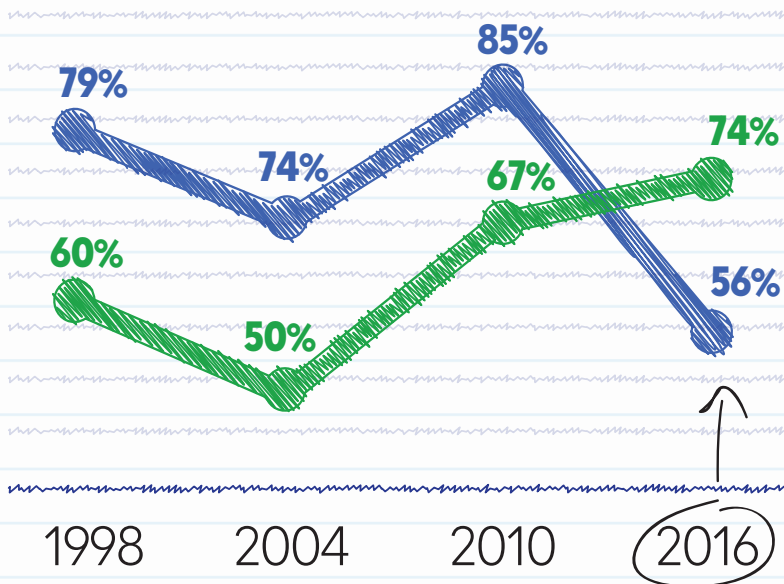

כיצד השתנתה מידת האופטימיות של הנוער לאורך השנים?

האופטימיות של צעירים יהודים לגבי חייהם האישיים בישראל היא הנמוכה ביותר מאז 1998 – נמוכה משהייתה לאחר פרוץ האינתיפאדה השנייה. לעומת זאת, מידת האופטימיות של הצעירים הערבים היא הגבוהה ביותר שנרשמה במהלך אותן שנים. ניתן להסביר את הגידול המשמעותי באופטימיות בקרב הנוער הערבי על ידי העובדה שהם פרגמטיים יותר והתקרבו לאוכלוסייה היהודית בשפתם, בתרבותם, בסגנון חייהם ובדרכי חשיבתם, השיפור הכלכלי בקרב הקהילות הערביות, או על ידי פתיחות רבה יותר לעולם. בקרב האוכלוסייה היהודית, הנוער הדתי-לאומי הוא האופטימי ביותר: כמעט 80% ממנו מביעים ביטחון בהגשמת מטרותיהם בישראל, ואחריהם החרדים עם 71%. אצל המסורתיים שיעור זה צונח ל-54% ובקרב החילונים הוא כבר צונח מתחת לחצי: פילוח לפי עמדות פוליטיות – ימין, מרכז ושמאל – מניב תוצאות דומות.

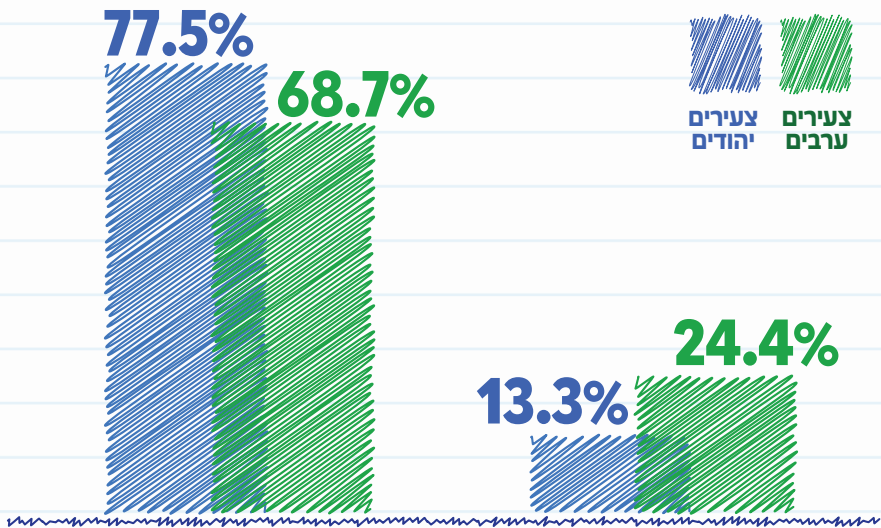
אחוז הצעירים אשר בטוחים באפשרותם להגשים את מטרותיהם האישיות בישראל

כמה חזקה תחושת השייכות של הנוער לחברה הישראלית?

בשתי קבוצות הלאום רוב הנשאלים מרגישים כאזרחים שווים זכויות, אלא שבקרב הערבים קיים מיעוט משמעותי – מעט פחות מליש – שחש ניכור כלפי החברה הישראלית. בגיל התיכון בני הנוער הערבים דומים לבני גילם היהודים בתחושת השייכות שלהם, אבל כעבור שלוש שנים חל אצלם מפנה דרמטי – צניחה של כ-30% בשיעור הנשאלים שחשים כאזרחים שווים זכויות. תחושה זו בולטת עוד יותר בקרב נשים ערביות. בקרב הנוער היהודי ניתן למצוא תחושת ניכור משמעותית רק אצל החרדים.

הרגשת שייכות לחברה הישראלית

אני מרגיש שזכויותי שוות לאלה של האזרחים האחרים

אני מרגיש שאיני שייך לחברה הישראלית

מהי מידת תחושת הביטחון של הנוער בחיי היומיום?

יהודים וערבים כאחד מעידים על תחושת ביטחון – אך לא ברמה גבוהה. מבין שתי הקבוצות, תחושת הביטחון של הערבים גבוהה משל בני גילם היהודים. בשעה שמחצית מהערבים לא מרגישים איום כלל, כשליש מהנוער היהודי חש איום גבוה או די גבוה על ביטחונם האישי. תחושה זו גבוהה יותר אצל נשים וימנים. מבחינה כלכלית, ניכר כי תחושת הביטחון מתערערת עם העלייה בגיל.

סה"כ	ערבים	יהודים	
7.5	8.9	7.0	ביטחון אישי מפני איום
6.4	6.9	6.2	חשיפה לאלימות
6.8	7.6	6.5	בטחון כלכלי
7.4	8.0	7.2	בטחון כללי

3. המדינה ואני

ציטוטים:

"אין דמוקרטיה מדינת ישראל: אין חופש, אין שוויון, יש גזענות כאפי
 ערביים בגחוס העבודה. מצביעים בפנינו קבואג וחונעים מאגע
 אהקדמ"

"הדמוקרטיה ש'י כאישה מרדיג היא שברמגי הגנה. אנחנו מצפים
 גהיה דמוקרטיה מלאה, אבא אנו כנשים מרדיוג צה לא יבוא
 אהמחמש ב- 100% קבאא חוקי הגנה"

"מדינת ישראל היא יהודיג ודמוקרטיג, אבא בעגיד היא גהיה רק
 דמוקרטיג ולא יהודיג, קבאא שיהיה רוב ערבי או שאקונו שמאא
 ישגאטו ויהיה רוב אהמאטוג שלהם"

"אני מחש לא חושב שאנחנו יכולים לעשות שינוי. אנחנו מיעוט ערבי,
 והמקסימום שנעשה הוא עוד כמה כסאוג בכנסת"

"הקיצוניות גדאה והשנאה גופסג גאוצה בצורה מדאעיה. גמ ב'אי
 הבעיגו הדמוקרטיג, מפחיד לחשוב מה יהיה פה"

"דינה צה משהו אלמנטרי שצריך להיות מובן מאליג, אבא היום בישראל
 אדמ קב'אוי מוצא אג עצמו מטיא ספק אס אי-פעם יבא אקנוג אחת"

מהי מידת האופטימיות של הנוער לגבי עתיד המדינה?

הנוער הערבי אופטימי בהרבה מהנוער היהודי באשר לעתיד המדינה. אולי זה נובע מאמונתם כי המצב החברתי והכלכלי שלהם משתפר וימשיך להשתפר או ממודעות גדולה יותר להתפתחויות במדינות ערב השכנות. אמנם בשתי הקבוצות שיעור האופטימיים עולה על שיעור הפסימיים, אבל בקרב היהודים מדובר ברוח דחוק בלבד. הנתונים מעידים על שתי מגמות הפוכות: הנוער הערבי מגלה את מידת האופטימיות הגבוהה ביותר מאז 1998, בעוד שהנוער היהודי נמצא בנקודת שפל, לאחר צניחה של 10 נקודות אחוז מאז 2010. עוד עולה מהנתונים כי דתיים-לאומיים אופטימיים יותר מחילונים באופן משמעותי, וימנים – מתומכי מרכז ושמאל.

סה"כ	ערבים	יהודים		עד כמה את/ה אופטימית או פסימית לגבי עתיד המדינה?
5.9%	8.3%	5.2%	פסימית מאוד	
31.1%	17.6%	35.5%	די פסימית	
41.8%	42.3%	41.6%	די אופטימית	
11.9%	20.8%	9.0%	אופטימית מאוד	
9.3%	11.0%	8.7%	לא יודעת	

אילו מוסדות זוכים לאמון מצד הנוער?

המוסדות שזוכים למידת האמון הציבורי הגבוהה ביותר הם צה"ל ומערכת האכיפת החוק. בקרב הנוער היהודי, צה"ל מוביל בהפרש עצום של 32 נקודות אחוז על המוסד הבא אחריו, מערכת המשפט. שלא במפתיע, הנוער הערבי נותן את מירב האמון לא בצה"ל אלא במערכת המשפט. יחד עם זאת, חשוב להדגיש כי רמת האמון בקרב הערבים נמוכה מאוד, ובאף מקרה אינה עולה על 50%. כך או כך, שתי הקבוצות מפיגנות ניכור הולך ומחריף כלפי מוסדות פוליטיים כמו גם אובדן אמון בכלי-ההתקשורת: מאז 2010 רמת האמון בתקשורת צנחה בכ- 23 נקודות אחוז ורמת האמון בכנסת – ב- 11 נקודות אחוז.

סה"כ	ערבים	יהודים	
19.8%	23.8%	18.5%	המפלגות בישראל
31.1%	36.1%	29.5%	התקשורת
31.6%	33.7%	31.0%	הכנסת
31.6%	34.6%	30.7%	ההסתדרות
37.3%	43.5%	35.3%	מוסדות הדת
50.2%	45.5%	51.7%	המשטרה
52.0%	47.1%	53.5%	מערכת המשפט
73.7%	38.1%	85.2%	צה"ל

דירוג המוסדות לפי רמת האמון הציבורי

סה"כ	ערבים	יהודים	
8	8	8	המפלגות בישראל
7	5	7	התקשורת
5-6	7	5	הכנסת
5-6	6	6	ההסתדרות
4	3	4	מוסדות הדת
3	2	3	המשטרה
2	1	2	מערכת המשפט
1	4	1	צה"ל
40.9%	37.8%	41.9%	(%) אמון כללי ממוצע משוקלל של רמת האמון במוסדות

מהן שתי הסוגיות שהכי חשוב שהממשלה תטפל בהן?

הנוער הערבי שונה מאוד מהנוער היהודי בסדר העדיפויות הלאומי שהוא חשוב לנכון עבור מדינת ישראל. לתפיסת הנשאלים - הערבים, המשימה החשובה ביותר שניצבת בפני המדינה היא שיפור יחסי ערבים-יהודים בישראל. לעומת זאת, בני גילם היהודים מדרגים את המטרה הזו רק במקום הרביעי, ומייחסים חשיבות עליונה לטיפול ביוקר המחיה ובפערים החברתיים. המשותף לשתי הקבוצות: דחיקת המו"מ עם הפלסטינים לתחתית הרשימה. ניכר כי הביטחון הלאומי חשוב במיוחד לתומכי הימין ולדתיים-הלאומיים, ואילו שיעור המדרגים את המו"מ המדיני בראש סדר העדיפויות גבוה במיוחד בקרב חילונים, ועולה ככל שנעים שמאלה על פני הציר האידאולוגי.

סה"כ	ערבים	יהודים	
61.0%	41.4%	67.4%	יוקר המחיה והפערים החברתיים
50.3%	14.1%	61.9%	בטחון לאומי וטרור
30.2%	35.0%	28.6%	חינוך
25.9%	47.3%	19.1%	יחסי ערבים-יהודים בישראל
14.0%	18.9%	12.4%	קידום המו"מ בין ישראל לפלסטינים
2.1%	4.0%	1.5%	לא יודע

מה מבין הבעיות הבאות שמדינת ישראל מתמודדת איתן כיום הן שתי הבעיות החשובות ביותר שהממשלה צריכה לטפל בהן בעדיפות ראשונה?

סדר העדיפויות הלאומי

סה"כ	ערבים	יהודים	
1	2	1	יוקר המחיה והפערים החברתיים
2	5	2	בטחון לאומי וטרור
3	3	3	חינוך
4	1	4	יחסי יהודים-ערבים'
5	4	5	קידום המו"מ בין ישראל לפלסטינים

מהי המחלוקת המסוכנת ביותר לעתיד המדינה?

הנוער היהודי והערבי מסכימים על כך שהמחלוקת המסוכנת ביותר לעתיד החברה הישראלית היא השסע היהודי-ערבי. מעבר לקונצנזוס סביב הנושא הזה, ההבדל העיקרי בין שתי הקבוצות הוא שהיהודים מייחסים חשיבות רבה יותר למתח בין ימין לשמאל – עלייה של 9 נקודות אחוז מאז 2004 – בעוד שהערבים מעניקים יותר משקל למתח בין עשירים לעניים. בחינת הנתונים לאורך זמן מגלה כי בקרב יהודים המחלוקת בין ימין לשמאל החליפה את המחלוקת בין דתיים לחילונים בתור השסע העיקרי בחברה. למרבה ההפתעה, הנשאלים היהודים מייחסים חשיבות מועטה מאוד לשסע העדתי, למרות העיסוק הציבורי המוגבר בנושא בשנים האחרונות.

DAANGER!

סה"כ	ערבים	יהודים	
46.8%	51.7%	45.2%	בין יהודים לערבים אזרחי ישראל
23.9%	9.6%	28.6%	בין ימנים לשמאלנים
11.9%	11.5%	12.0%	בין דתיים לחילונים
8.3%	14.2%	6.5%	בין עשירים לעניים
6.6%	11.0%	5.2%	לא יודעת
2.4%	1.9%	2.6%	בן אשכנזים למזרחים

מהי החשיבות שמייחס הנוער לערכים דמוקרטיים שונים?

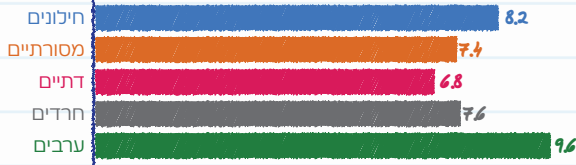
שתי הקבוצות הלאומיות וכל המגזרים בציבור היהודי מייחסים חשיבות גבוהה לערכי הדמוקרטיה. עם זאת, ניכר כי ערכים אלה חשובים באופן מיוחד עבור הנוער הערבי. הערך המשמעותי ביותר עבור ערבים ויהודים כאחד הוא אופיה הדמוקרטי של המדינה. בקרב היהודים, ככל שיורדת רמת האדיקות הדתית, כך עולה החשיבות המיוחסת לערכי הדמוקרטיה השונים. מבין הדתיים, החרדים יוצאי דופן בכך שהם מייחסים חשיבות רבה במיוחד לשוויון פוליטי וכלכלי. מבחינה פוליטית, ניכר כי תומכי המרכז והשמאל דומים מאוד בתפיסות הערכיות שהם מציגים. מעניין לראות כי תומכי המרכז מייחסים חשיבות רבה יותר לתומכי השמאל לשוויון כלכלי ולזכויות מיעוטים - עדות נוספת לכך שההפרדה בין "מרכז" ו"שמאל" נובעת לעתים קרובות מרצון להימנע מהתייג "שמאלני" ולא בהכרח מעולם ערכים שונה.

מהי החשיבות שמייחס הנוער לערכים דמוקרטיים שונים?

זכויות בסיס למיעוטים

שוויון זכויות פוליטי

חופש ביטוי

שוויון כלכלי

שוויון מגדרי

מדינה דמוקרטית

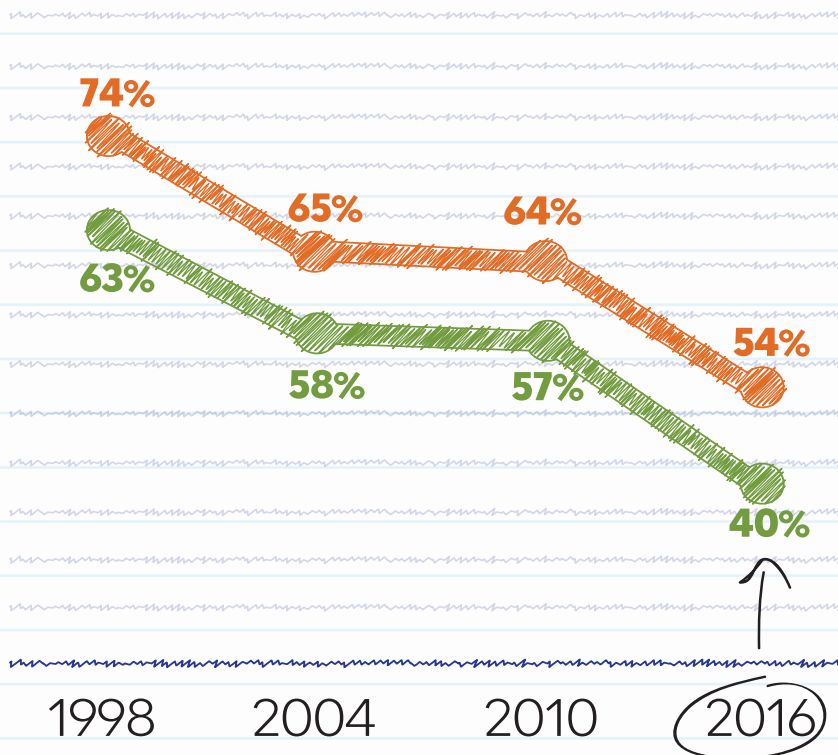

מהו שיעור הנוער היהודי המביע אמון מוחלט בצה"ל ואמון רגיל או מוחלט במערכת המשפט?

על אף שצה"ל שומר בקלות על מקומו בראש טבלת האמון הציבורי, מאז 2010 חלה שחיקה משמעותית במעמדו: צניחה חדה של 17 נקודות אחוז בשיעור הנוער היהודי שנותן בו "אמון מוחלט". הירידה ברמת האמון בולטת במיוחד בגילאי 21-24, כלומר, בקרב צעירים שזה עתה סיימו שירות בצה"ל. בו-בזמן גם מערכת המשפט ספגה מכה תדמיתית קשה, עם צניחה של 10 נקודות אחוז בשיעור הנוער היהודי שנותן בה אמון מכל סוג (מוחלט או רגיל).

אמון במערכת המשפט ואמון מוחלט בצה"ל בקרב נוער יהודי

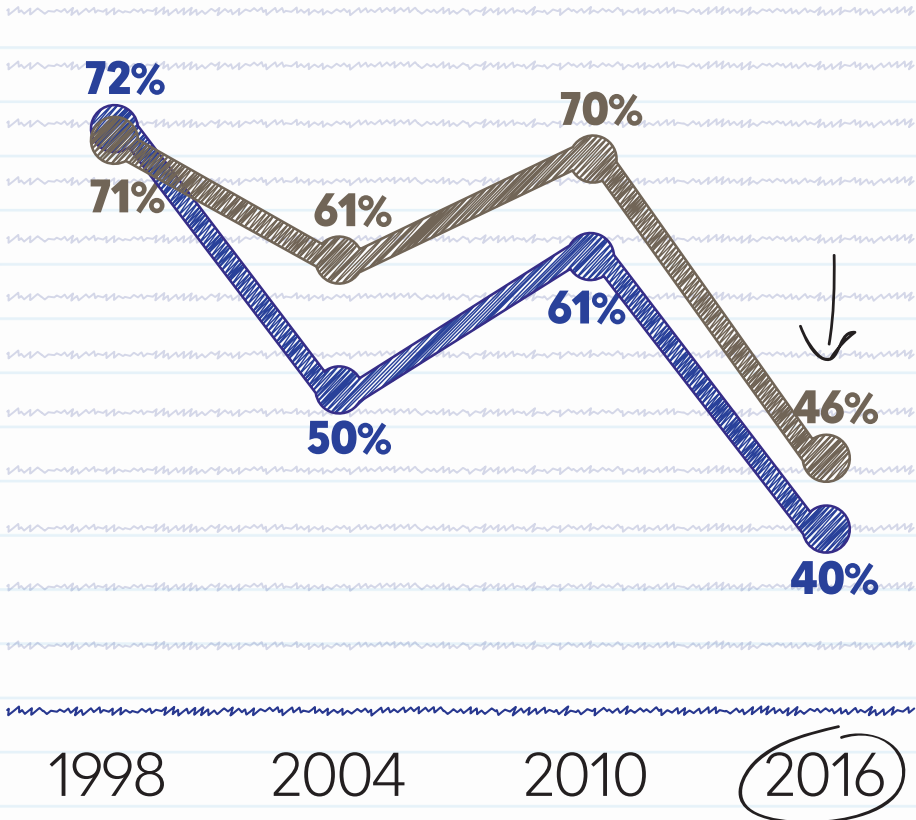

כיצד השתנה לאורך השנים שיעור הנוער הערבי המביע אמון במשטרה ובמוסדות הדת?

רמת האמון שהנוער הערבי רוחש למשטרת ישראל נמצאת בנקודת שפל, והיא אף נמוכה משהייתה בתחילת העשור הקודם, שנים ספורות לאחר מהומות אוקטובר. מגמה בולטת נוספת היא הצניחה ברמת האמון כלפי מוסדות הדת, שניכרת גם בקרב הנוער היהודי

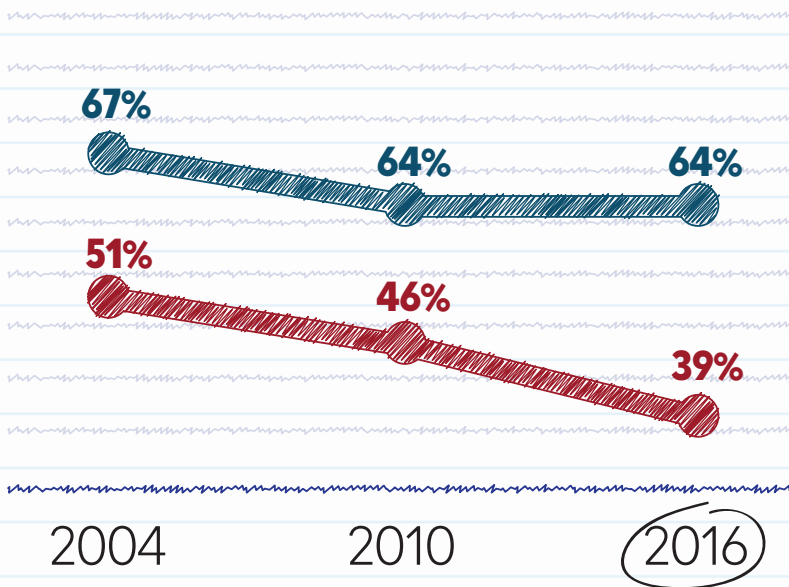

אמון במשטרה ובמוסדות הדת בקרב נוער ערבי

מהו שיעור הנוער היהודי שסבור שצריך למנוע מערבים להיבחר לכנסת? מהו שיעור הנוער היהודי שסבור כי רוב הערבים מעוניינים להשמיד את מדינת ישראל?

שיעור היהודים הסבורים כי יש למנוע מערבים להיבחר לכנסת נמצא במגמת ירידה. עם זאת, לא חל שינוי משמעותי בשיעור הנוער היהודי שמסכים עם ההנחה כי הערבים לא השלימו עם קיומה של ישראל ומעוניינים להשמיד אותה.

רוב הערבים לא השלימו עם קיומה של מדינת ישראל והיו משמידים אותה אילו יכלו

יש לאסור על ערבים אזרחי ישראל להיבחר לכנסת

**מהו שיעור הנוער הערבי שסבור כי חשוב מאוד שישראל תהיה
מדינת כל אזרחיה? מהו שיעור הנוער היהודי שסבור כי חשוב
מאוד שישראל תהיה מדינה יהודית?**

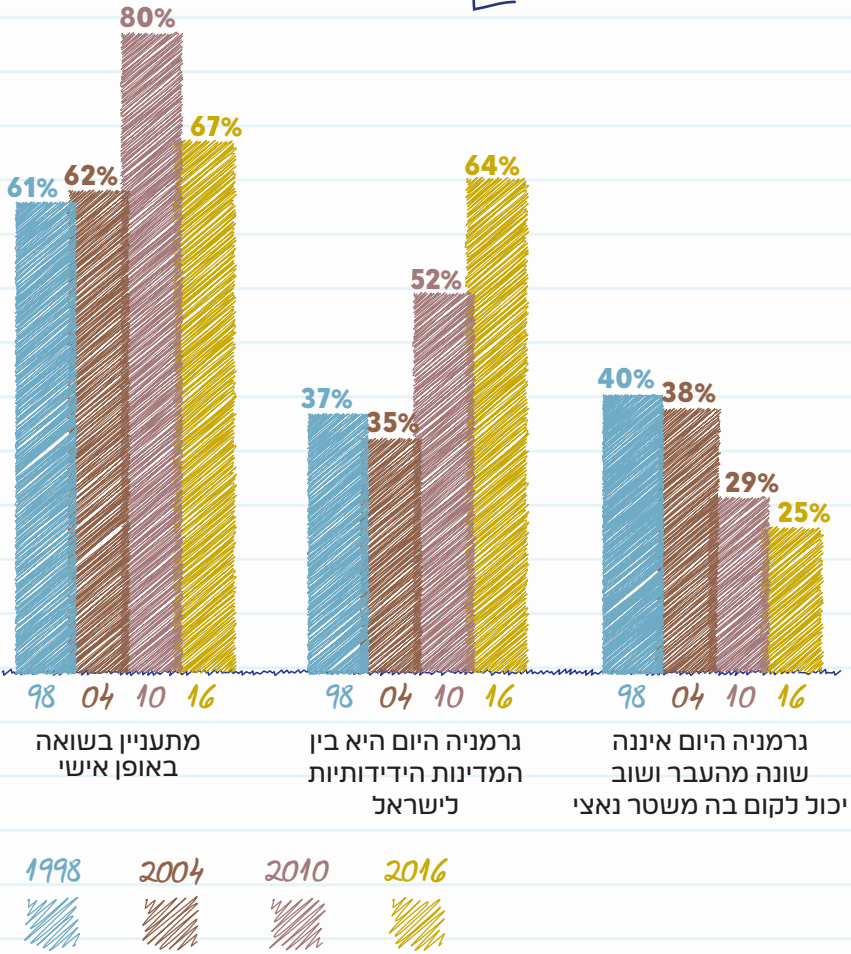
מגמה בולטת נוספת היא התחזקות השאיפה הערבית לכינון מדינת כל אזרחיה:
ב- 1998 ציינו 57% מהנשאלים כי שאיפה זו "חשובה מאוד" לעומת יותר מ- 85%
ב- 2016. מנגד, גברה החשיבות שהיהודים מייחסים להיותה של ישראל מדינה יהודית:
ב- 1998 62% מהנשאלים הגדירו שאיפה זו כ"חשובה מאוד" לעומת 85% ב- 2016. עוד
ניכר כי הרעיון שישראל צריכה להיות בשלום עם שכנותיה דוהה מהתודעה היהודית.

ערבים שסבורים כי חשוב מאוד שישראל תהיה מדינת כל אזרחיה	יהודים שסבורים כי חשוב מאוד שישראל תהיה מדינה יהודית	
56.5%	61.8%	1998
82.1%	62.3%	2004
70.5%	59.4%	2010
86.1%	84.9%	2016

מהי רמת ההתעניינות בשואה? כיצד מצטיירת גרמניה היום בעיני הנוער היהודי?

ביחס לגרמניה והשואה, הנוער היהודי לא שוכח את העבר, אך מכיר בהווה. הרמות הגבוהות של עניין בשואה הם בגדר קונצנזוס - שמאל, ימין ומרכז, דתיים וחילוניים כאחד, מציגים את אותן רמות גבוהות של עניין. האמונה שגרמניה היא בין המדינות הידידותיות לישראל הגיעה לשיא של 64% בשנת 2016, עלייה של 73% לעומת 1998. רק רבע מהנוער, השיעור הנמוך ביותר מאז 1998, מאמינים שגרמניה לא השתנתה ועדיין ניתן לראות אפשרות של עלייתו של משטר דומה לזה הנאצי.

1998   2004   2010   2016

Lined writing area with horizontal blue lines and a vertical red margin line on the right side.

בואו נחפור קצת יותר לעומק

השמאל בישראל, הנוער הערבי ואמון במוסדות וערכים דמוקרטיים

השמאל בישראל

המונחים 'שמאל' ו'ימין' מהווים חלק בלתי נפרד מן הלקסיקון הפוליטי. כסמלים פוליטיים, מונחים אלה אינם משמשים רק לתיאור המערכת הפוליטית, אלא גם לצורכי תקשורת, לגיוס הבוחרים, להבחנה בין זרמים ומחנות וללגיטימציה או לדה-לגיטימציה של קבוצות ורעיונות פוליטיים.

הדרכים השונות שבהן חוקרים, תקשורת, הציבור ואפילו הפוליטיקאים עצמם מגדירים או מתייחסים לשמאל בישראל מראים שיש חוסר בהירות ואי ודאות רבה בנושא. בעוד שבמרבית המדינות הדמוקרטיות, הציר ימין-שמאל מתנהל בעיקר סביב נושאים חברתיים-כלכליים, או לרוב בין קפיטליזם לסוציאליזם, בישראל ציר זה מתנהל בעיקר סביב נושאים ביטחוניים ומדיניים.

בעולם המודרני קיים מתח עדין בין חירות ושוויון. ברוב המדינות מתחים אלה מבחינים בין ימין לשמאל. הימין מתקשר למי שרוצה לשמור על הסדר החברתי הקיים, והשמאל לאלו שרוצים לשנות את הסדר החברתי לחברה שוויונית יותר. באופן כללי, ניתן להצביע על תיאוריות ואידיאולוגיות שונות המזוהות עם אחד המושגים. המחלוקות הפוליטיות המרכזיות הקשורות ב'שמאל' ו'ימין' לאורך השנים הן אלה

של הסוציאליזם (שמאל) לעומת הקפיטליזם (ימין), מעורבות הממשלה במשק (שמאל) לעומת היוזמה החופשית (ימין), הגישה האוניברסלית (שמאל) לעומת בחירה סלקטיבית לאומית (מימין), רצון לשינוי (משמאל) לעומת שמירה על הסטאטוס קוו (ימין), הפרדת הדת והמדינה (משמאל) לעומת התנגדות לכך (מימין) ועוד. כל אזרח ו/או מפלגה יכולים להזדהות עם הימין בתחום מסוים ולהזדהות עם השמאל בתחומים אחרים.

בשנותיה הראשונות של מדינת ישראל אכן התמקדה ההבחנה בין השמאל (תנועת העבודה) לבין הימין (הציונות הרוויזיוניסטית) בישראל בסוגיות אלה וקשה היה לזהות הבדלים משמעותיים בעמדות הפוליטיות והביטחוניות. ההבדלים בין המחנות החלו להתבהר אחרי מלחמת ששת הימים ב-1967, כאשר מדינת ישראל הוסיפה תחת שליטתה שטחים המאוכלסים על ידי כמה מיליוני תושבים הפלשתינים. ברוך קימרינג (2000)¹, סוציולוג ישראלי מוביל, רואה בתהליך ההתנחלות, שהחל את דרכו ב-1973, את נקודת המפנה של תנועת העבודה. מכאן ואילך, הדיון הציבורי והארגון הפוליטי והסמלי נסובו אך ורק סביב נושא אחד: העמדה לגבי הסכסוך הערבי-יהודי והאמצעים שיש להשתמש בהם לניהולו. במילים אחרות, קנה המידה היחיד בשביל להיות שמאלני הייתה האם אתה בעד 'שטחים' או 'שלום'. הניצחון של מציאות משתנה זו הוא שגם השמאל אימץ אותה.

המונחים 'שמאל' ו'ימין' משמשים כמערכת, מסגרת ותבנית לסיווג המציאות

הפוליטית סביבנו. ככאלה, הם עוזרים לציבור להתמודד עם העולם הפוליטי, שאינו מרכז קיומם. בתנאים אלה ניתן בקלות יחסית לסמן 'ידיד' או 'אויב' ו'טוב' או 'רע'. פוליטיקאים ואנשי ציבור רבים משתמשים במונחים אלה כדי להציב את המחנה הנגדי על הקצה הלא נכון של הרצף שמאל-ימין וכך לשלול מהם פוטנציאל של מצביעים. שימוש זה בתוויות לעיתים משקף יחס רגשי כוללני אחד כלפי השני, מבלי להתחשב היטב בדעותיו, גישותיו ופעולותיו של היחיד, של הקבוצה או של הרעיון המאופיין בשימוש בשמות התוויות 'שמאל' ו'ימין'. עבור רוב הציבור, 'שמאל' ו'ימין' משמשים "קיצורי דרך" הכרחיים כדי להתמצא במערכת הפוליטית וכאמצעי לזהות פוליטית וחברתית.

¹יקץ שלטון האחוס'לים", ברוך קימרינג, הוצאת כתר.

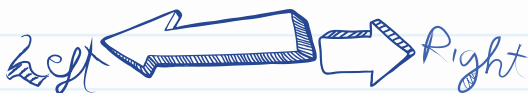

כאמור, בישראל, ממד המחלוקת המרכזי הוא בסוגיית השטחים, אם כי בהשלכות רחבות יותר. זה דחף הצידיה ממדים רבים אחרים ובמידה רבה מגדיר את המערכת המפלגתית, ובהתאם לכך, את הרצף ימין-שמאל. הממד הכלכלי קיים, אך יחסיו עם רצף שמאל-ימין חלשים בהרבה. הממד הדתי חשוב במיוחד עבור אנשים דתיים, אך גם בתוך הקהילות הדתיות, מספר קבוצות מחשיבות יותר את נושא השטחים, או את הממד המדיני-ביטחוני.

נטיותיהם האידיאולוגיות של בני נוער וצעירים השתנו רבות לאורך השנים. בשנת 2004, בעקבות תנועה כללית לכיוון הימין בקרב יהודים ישראלים במהלך האינתיפאדה השנייה, 56% מבני הנוער והצעירים היהודים הגדירו עצמם כימנים, 25% כשמאלנים, ושמונה אחוזים כאנשי מרכז. ואילו כיום, 16% בלבד מבני הנוער והצעירים היהודים רואים עצמם כאנשי שמאל – כולל אלו המגדירים עצמם כ"אנשי מרכז הנוטים לשמאל". בהתאמה, התנועה ימינה חזקה מאוד: כמעט שלושה רבעים מהצעירים ו-62% מבני נוער רואים עצמם כימנים (כולל מרכז נוטה לימין). אנשי מרכז מהווים קצת יותר מ-10% בקרב יהודים, ללא הבדל משמעותי בין שתי קבוצות הגיל. בעוד הנתונים אינם זמניים עבור כל השנים, ובנקודות הזמן השונות השאלות נשאלו מעט אחרת, המגמה ברורה: בני נוער וצעירים יהודים נהיו מקוטבים הרבה יותר. בנוסף, מעט יותר מעשרה אחוזים לא רוצים להזדהות כבעלי נטייה אידיאולוגית כלשהי.

שיעורים קטנים מאוד של בני הנוער והצעירים הערבים מזדהים כיום כימנים או שמאלנים (8% ו-10%, בהתאמה, בשילוב שני קבוצות הגיל אשר הראו שונות זעירה ביניהם). אך ממצא זה מכיל שינוי דרמטי: בשנת 2004, חצי מכל המרואיינים הערבים הזדהו בגלוי כשמאל, אפילו שמעט יותר משליש בחרו שלא להזדהות.

בשנים שחלפו מאז, ישראל חוותה מספר סכסוכים אינטנסיביים - שלוש מלחמות בעזה, אלימות מחודשת מהגדה המערבית ועוינות גוברת כלפי האזרחים הערבים בישראל. בסביבה זו, ערבים רבים מדווחים על פחד משמעותי בקרב קהילותיהם כי פעילות פוליטית או אפילו זהות פוליטית טומנת בחובה סכנות או אי נוחות ולכן רבים יותר מעדיפים שלא להזדהות עם אידיאולוגיות שמאליות או ימניות.

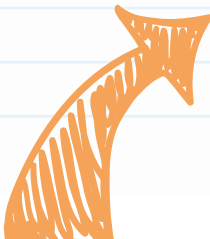

בה בעת, ייתכן כי המשיבים הערבים שאינם רוצים להזדהות עושים זאת מטעמי ניכור מן המנהיגים הערבים בישראל. כמו צעירים רבים בדמוקרטיה מערבית אחרות, ייתכן כי הם מביעים אכזבה וציניות מן המערכת הפוליטית בכלל. מסיבות אלה, אפילו את ההגדרה העצמית של "מרכז" שזכתה לשיעור גבוה בקרב הערבים בשנת 2016 ניתן לפרש יותר כתגובה בלתי מחייבת ולא כהגדרה דומה של עמדות המרכז על פי האוכלוסייה היהודית.

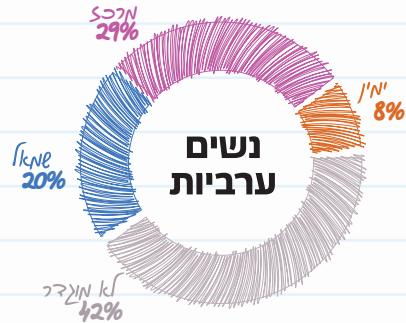
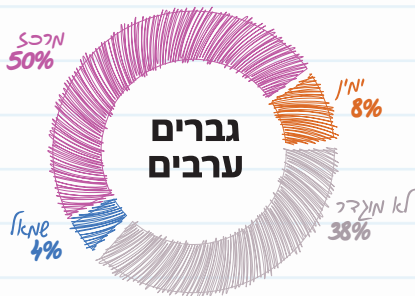
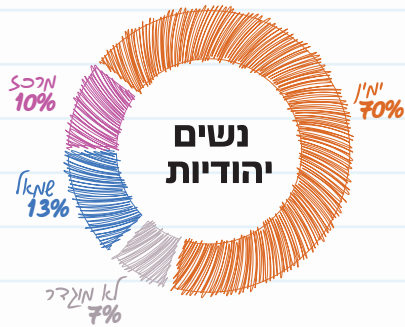
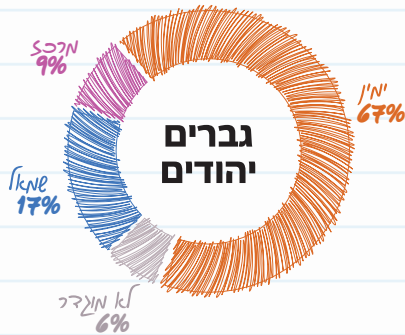
בנוסף, הנוער הישראלי מכין עצמו לצבא או שכבר עבר שירות צבאי ולכן מעורב יותר בשיח הפוליטי במדינה. הנוער הערבי, לעומת זאת, לא משרת בצבא והמפגש הראשון שיש לו עם האוכלוסייה היהודית בישראל מחוץ למרחב הציבורי (פארקים, קניונים וכד') הוא באקדמיה (במידה ומחליטים ללמוד) ולכן גם פחות מעורב במצב הפוליטי בישראל. לבסוף, ייתכן כי השיעור הגבוה של הלא מזוהים עשוי להצביע על כך שלצעירים הערבים אין מודעות מספקת להבנת משמעות הסולם או כי בשל הרקע התרבותי שלהם וגילם הצעיר, לשיח השמאל והימין בישראל לא נמצא בראש סדר העדיפויות שלהם.

כאשר בוחנים את ההבדלים בזהות הפוליטית לפי מאפיינים של מין, לאום ודתיות (בקרב יהודים), בחלקם יש הבדלים משמעותיים ובחלק הבדלים קלים, או כלל לא.

כפי שניתן לראות בתרשים שלהלן, בקרב האוכלוסייה היהודית ישנם הבדלים קלים בזהות הפוליטית בין גברים לנשים. עם זאת, ניתן לראות כי באופן כללי גברים יהודים יותר שמאלנים מאשר נשים (26.5% לעומת 22.9%). אחד הממצאים המעניינים בהקשר זה הוא כי יותר נשים מחשיבות עצמן "מין מאוד" מאשר גברים (13.3% לעומת 10.9%). במגזר הערבי, הבדל מהותי אחד הוא כי גברים ערבים רבים יותר רואים עצמם כ"מרכז" מאשר נשים (49.6% לעומת 29.0%). ממצא נוסף הראוי לציון הוא ש-20% מהנשים הערביות מזדהות עם הצד השמאלי של המפה הפוליטית (מ'מרכז נוטה שמאל' ל'שמאל מאוד') בהשוואה ל-4.1% בלבד מהגברים הערבים. ייתכן כי האגנדה השמאלנית של הנשים הערביות קשורה לסוגיות הנוגעות למעמד האישה או לחלופין לשיעורי ההשכלה הגוברים של נשים ערביות.

זהות עצמית פוליטית, לפי מין ולאום, 2016

יש מתאם גובר בין האידיאולוגיה הפוליטית לבין רמת הדתיות בקרב היהודים בישראל. כאשר משווים את התוצאות לאלו של 2010, בני הנוער הדתיים והחרדים צפויים להיות ימניים יותר (91.9% לעומת 88.5% ו-84.1% לעומת 69.7% בהתאמה). כאשר מדובר בהשקפות פוליטיות, המגזר המסורתי קרוב יותר לקבוצת הדתיות מאשר לחילונים. עם זאת, גם בקרב הנוער החילוני, כמעט מחצית רואים את עצמם כימין (לעומת 44% בשנת 2010).

ב-12 השנים האחרונות ירד חלקו של המגזר החילוני בקרב בני הנוער בישראל באופן דרמטי מ-54% ל-41%, ואילו המגזר המסורתי והחרדי גדל בהתאמה. לסיכום, אלא אם כן גישות דתיות או מסורתיות יתפכו להיות פחות קשורות לעמדות

פוליטיות ימניות, המגזר הדתי ההולך וגדל (בכל הרמות, מן המסורתי עד החרדי), בשילוב עם הנטייה הברורה שלהם ימינה, יוביל לכך שהדור הבא של הישראלים הבוגרים יהיה ימני יותר, פחות ליברלי ודתי יותר מקודמיו.

העלייה באופטימיות בקרב הצעירים הערבים בישראל לגבי עתיד ישראל ויכולתם להגשים את מטרותיהם בישראל

בסוף שנת 2015 נאמדה האוכלוסייה הערבית בישראל ב- 1,757,800 (כ-20.8% מכלל הישראלים). האוכלוסייה הערבית בישראל צעירה מאוד בהשוואה לאוכלוסייה היהודית ולחיים בישראל: 54.6% מהערבים בישראל הם בני פחות מ- 25, לעומת 40.4% בקרב יהודים או ישראלים אחרים.²

הערבים בישראל הם קבוצת מיעוט, ולכן היחסים בין יהודים לערבים הם של קבוצת רוב למיעוט כפי שקיים בחברות שונות. מלבד היותם קבוצת מיעוט, רוב הערבים בישראל רואים עצמם כחלק מהעם הפלסטיני המתגורר בגדה המערבית, ברצועת עזה ובתפוצות. דבר זה הופך את הסכסוך הישראלי-פלסטיני לקושי המרכזי ביחסים בין ערבים ליהודים בישראל.

עד מלחמת ששת הימים ב-1967 היתה האוכלוסייה הערבית מנותקת, הרחק מתשומת לבם של היהודים ובכפוף לשלטון הרשויות. מאז, הערבים כבר אינם מוסתרים וחסרי משמעות ונזכרים התבלטה בתקשורת ובחיי היומיום כאזרחים ערבים בישראל. האפליה של הערבים הפכה לנושא לדיון ציבורי בישראל. במיוחד השאלה בדבר היות הערבים אזרחים שווים מאז שישראל מוגדרת כמדינה יהודית ודמוקרטית, וזכותם להיות חלק מהכלכלה, הפוליטיקה והחיים החברתיים בישראל.³

זה יצר חשד וחוסר אמון בקרב הערבים כלפי יהודים ומוסדות המדינה. אף על פי שהוגדרו בחוק כבעלי זכויות שוות, אין להם ייצוג אפקטיבי בממשלה, הם אינם מקבלים את חלקם בתקציב המדינה ובמשאבים, ואין להם גישה שווה לעבודה ולדיוור במגזר הפרטי היהודי.

²הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

³סמי סמוחה, "יחסי ערבים-יהודים בישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית", תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה

"תזת ההקצנה הערבית" מקובלת בקרב המגזר היהודי, כולל קובעי המדיניות, חוקרים באקדמיה ובתקשורת. לפי התזה הזאת הערבים עוברים תהליך היסטורי של ניכור והפרדה מן היהודים והמדינה, ולכן עימות אלים הוא בלתי נמנע. האמונה היא שהערבים מזדהים יותר ויותר עם העם הפלסטיני ורבים מהם נמשכים לתנועה האסלאמית בישראל המרחיקה אותם מן היהודים. הם אינם מסכימים עם ההגמוניה היהודית במדינה המקודשת לאסלאם. הם זועמים על הכיבוש המתמשך של הגדה המערבית, על המצור על רצועת עזה ועל הדיכוי של העם הפלסטיני. ההקצנה היא גם הגורם של מספר גדל והולך של יהודים המשתייכים לימין ולימין הקיצוני אשר ידועים להיות פחות סובלניים כלפי ערבים. עם זאת, התזה מדגישה שישראל אינה עושה די כדי לקדם שוויון זכויות לערבים בישראל והיא פועלת למעשה באופן מפלה⁴.

בשנים האחרונות אנו חווים את המגמה ההפוכה. 63% מבני הנוער הערבים בישראל (בגילאי 15-18 ו-21-24, ללא הבדל משמעותי בין המינים) היו אופטימיים לגבי עתידה של ישראל, לעומת 51% בלבד מבני הנוער היהודים. זהו השיעור הגבוה ביותר של אופטימיות בקרב הנוער הערבי מאז הסקר שנערך לראשונה בשנת 1998. בשנת 1998 רק 52% היו אופטימיים, ובשנת 2004 חלה ירידה באופטימיות (36%) שהיתה כנראה קשורה לאינתיפאדה ולאירועי אוקטובר 2000. בשנת 2010, האופטימיות חזרה לעלות עד 52%. זאת בניגוד לירידה באופטימיות שנראתה בקרב הנוער היהודי ב-2016 - רק 51% מהיהודים מרגישים אופטימיים לגבי עתידה של ישראל.

כמו כן חלה עלייה בשיעור הערבים שהביעו אופטימיות בהגשמת מטרותיהם האישיות בישראל. ב-2016, 74% חשו כי הם יכולים להשיג את מטרותיהם בישראל (שוב, ללא הבדל משמעותי בין המינים) לעומת 60% בשנת 1998, 50% בשנת 2004 ו-67% בשנת 2010. שוב, בניגוד לערבים, היהודים מבטאים פחות אופטימיות מאשר בשנים קודמות. ב-2016, רק 56% מהיהודים בישראל אמרו שהם אופטימיים לגבי הגשמת מטרותיהם בישראל, השיעור הנמוך ביותר של אופטימיות בכמעט 20 נקודות אחוז מהשיעור השני הנמוך ביותר.

⁴סמי סמוחה, 'לא שוברים את הכלים: מדד יחסי ערבים-יהודים בישראל 2013'. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

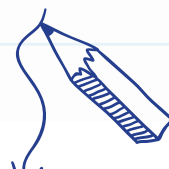
כאשר התבקשו לדרג את המטרות שהם רוצים להגשים, הנוער הערבי מדרג בראש רכישת השכלה גבוהה, "ליהנות מהחיים" במקום השני והצלחה כלכלית במקום השלישי. כמו בסקרים קודמים, יותר ערבים דרגו את ההשכלה הגבוהה בראש הרשימה מאשר יהודים (45% לעומת 43% בקרב היהודים, בשולי טעות הדגימה).

אף על פי כן, המטרות בחיים של הנוער הערבי שונות בהרבה בין גברים לנשים. השגת ההשכלה הגבוהה נחשבת למטרה העיקרית בקרב נשים ערביות עם 52.3% המזכירים אותה כאחד משתי המטרות העיקריות שלהן, הגברים מדרגים זאת רק במקום השלישי עם 37.3% והזכירו הצלחה כלכלית כיעד העליון שלהם עם 50.1% (בהשוואה ל-30.7% בקרב נשים).

שלוש המטרות העיקריות בחיים (השגת השכלה גבוהה, הצלחה כלכלית וליהנות מהחיים) אינן שונות בין ערבים ליהודים. דבר זה גם מעיד על רצון לאינטגרציה בקרב הנוער הערבי. רוב הגברים הערבים, כמו גם גברים ונשים יהודים, רואים הצלחה כלכלית כאחד המטרות העיקריות שלהם בחיים. עם זאת, נשים ערביות הינן יוצאי דופן בתחום זה, כאשר ההשכלה הגבוהה נחשבת לחשובה ביותר עבורם. ייתכן כי זה קשור לעניין של הדרה כפולה של נשים ערביות: הדרה על בסיס לאום ועל מין.

אם כן, מדוע צעירים ערבים בישראל מרגישים אופטימיים יותר בשנים האחרונות? ניתן להסביר זאת על יד "תיאוריית הפוליטיזציה הערבית" המתנגדת ל"תת ההקצנה הערבית". על-פי "תיאוריית הפוליטיזציה הערבית", לצד חלוקת הכוח בין הערבים לאוכלוסייה היהודית בישראל, תזה זו מגלה כוחות ממתנים אחרים בין ערבים ליהודים בישראל. תהליך הפוליטיזציה שעוברים הערבים בישראל מוביל אותם להיאבק עוד יותר נגד ההפליה וההדרה שלהם ולמען שוויון ושלום. הערבים בישראל עברו תהליך של הפיכתם ליותר ישראלים ומחוברים יותר למדינה וליהודים. הם התקרבו לאוכלוסייה היהודית בישראל בשפתם, בתרבותם, בסגנון חייהם ובדרכי החשיבה שלהם⁵.

⁵שם.

בהתאם לכך, ב-2016, 95% מהנוער הערבי בישראל ציינו רמת חיים גבוהה כבעלת חשיבות רבה או כלשהי ו-87% תמכו בשוויון בין המינים. אלה הם הרמות הגבוהות ביותר בכל סקרים בעבר עבור שני המדדים. כמו כן, **הם ציינו את השוויון בזכויות פוליטיות כבעל חשיבות רבה יותר מאי פעם:** 87% ב-2016, לעומת 67% ב-2010, 77% ב-2004 ו-59% ב-1998. עם זאת, ראינו מגמה הפוכה בקרב הצעירים היהודים בישראל, שם יש ירידה מתמשכת בשיעור היהודים שחושבים שחשוב מאוד לתת לערבים שוויון פוליטי מלא. ב-2016, רק 35% מהנוער היהודי אמרו ששוויון פוליטי חשוב מאוד. נוסף על כך, בשנים האחרונות חלק גדול מהצעירים הערבים חשו כי השסע היהודי-ערבי הוא המאיים ביותר על הלכידות החברתית.

הסבר נוסף לעליית האופטימיות בקרב הצעירים הערבים בישראל הוא כי בשנים האחרונות חל שיפור בציבור הערבי בישראל, ובכלל זה שיעורי ההשכלה הגבוהים, בעיקר בקרב נשים, שיעורי ההשתתפות בכוח העבודה הגדלים בקרב נשים ושיעורי התעסוקה הגדלים במגזר הציבורי. מלבד זאת, הזמן שחלף מאז אירועי אוקטובר 2000 ועמו זיכרון האירועים האלה, נמוג.

הנוער הערבי בישראל פרגמטי יותר. הם מעוניינים יותר בהשגת ביטחון כלכלי והשכלה ופחות בהשגת יעדים אוטופיים כגון קידום תהליך השלום. הם רואים שיש להם יותר סיכוי לממש את מטרותיהם, ביחס להוריהם וביחס לאחיהם ממדינות ערב. הנוער יותר פתוח לעולם, לאירופה, יש להם יותר הזדמנויות לחקור ולחלוק את המידע. הם יודעים מה הם רוצים. הם מאמינים שיוכלו להתקבל למוסדות השכלה גבוהה, לרכוש מקצוע ולהתפרנס בכבוד.

ייתכן שהאופטימיות נובעת מאמונה כי המצב ישתפר, יבוא יום ויתממש שלום ויוכלו להרגיש שההזדמנויות שלהם שוות לאלו של היהודים במדינת ישראל. ייתכן כי תשובתם הראשונית האופטימית מבטאת שאיפה של הנוער שהמצב יהיה טוב יותר, וכשנכנסים לעומק הדברים התשובה נהיית מורכבת יותר.

הסבר אחר הוא ההידרדרות המסיבית של מדינות ערביות אחרות במזרח התיכון בין הסקר הנוכחי לבין הסקר האחרון ב-2010. הערבים בישראל היו עדים לתהוה ובוהו הקטלני בסוריה ובעיראק והם מודעים למגבלות המחמירות במדינות אחרות, כגון ערב הסעודית. ייתכן כי הם מודעים יותר מאי פעם כי מבחינה חומרית חייהם יציבים יותר בישראל. למרות כל זאת, עדיין חלק ניכר בקרב הערבים מסכים עם הקביעה כי רוב הערבים לא השלימו עם קיומה של מדינת ישראל והיו משמידים אותה אילו יכלו:

50% מבני הנוער וכחות מ-25% מהצעירים. מגמה זו לא באמת השתנתה מאז 1998. עם זאת, ייתכן שמרואיינים רבים התייחסו רק לחלק הראשון של ההצהרה, או שהם התייחסו להשקפותיהם של רוב הערבים בעולם באופן כללי. לשם השוואה, 64% מהנוער היהודי מסכימים עם אמירה זו.

אמון במוסדות וערכים דמוקרטיים

א. אמון במוסדות שלטון

האמון במוסדות המדינה הוא גורם מכריע בכל דמוקרטיה. אמון בין הציבור והממשלה חשוב להצלחת המדיניות הציבורית. האמון הוא הכרחי על מנת להגביר את האמון בהגנה על רכוש, בסחר המקומי, במטבע הלאומי ובמשק בכללותו. אמון חשוב גם כדי שהציבור ירגיש בטוח. אמון חיוני כדי ליצור שיתופי פעולה וציות של האזרחים לחוקי המדינה⁶.

הקריטריונים החשובים ביותר של אמון בממשלה הם:

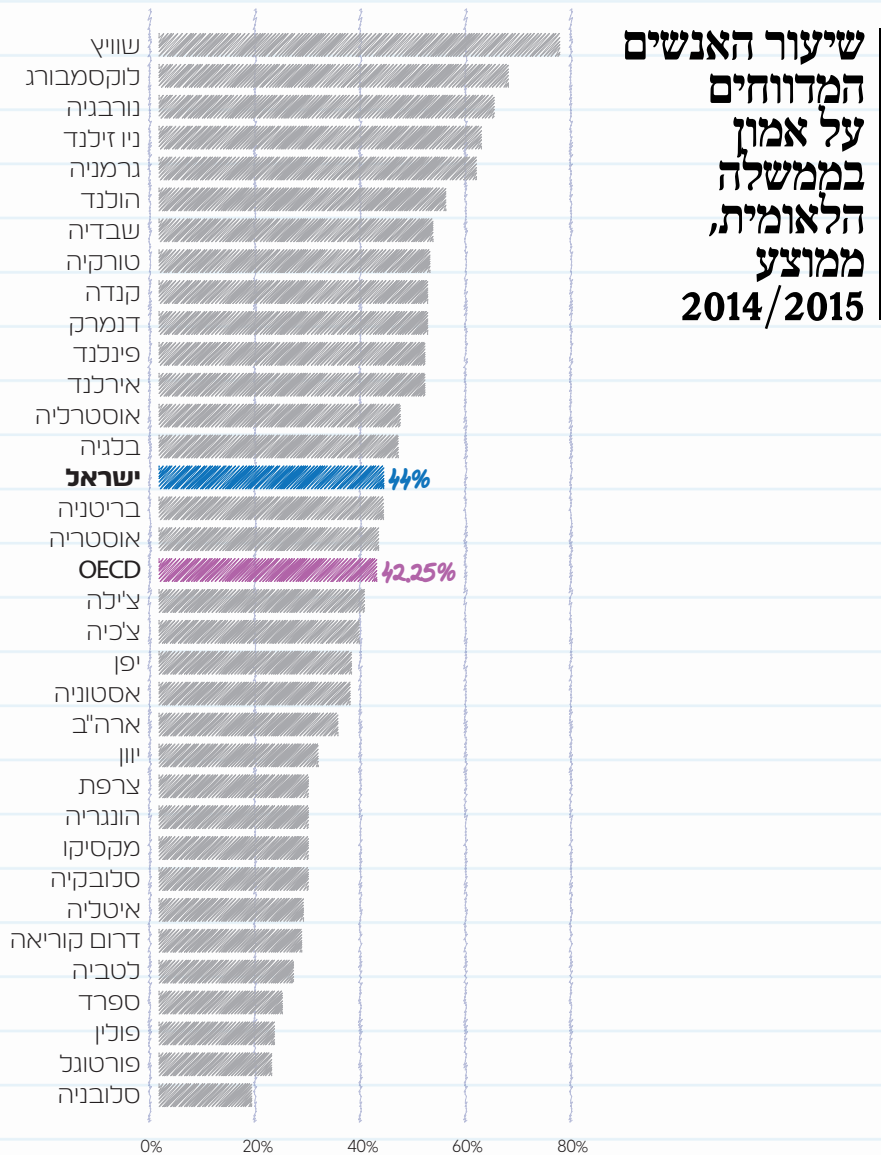
- ← **אמינות** - על הממשלות מוטלת החובה להפחית את אי-הוודאות בגורמים כלכליים, חברתיים ופוליטיים.
- ← **היענות** - איכות השירותים הציבוריים.
- ← **פתירות** - מדיניות ממשלתית שקופה וגישה למידע.
- ← **רגולציה טובה יותר** - רגולציה יעילה מובילה לצדק, הוגנות ושלטון החוק.
- ← **יושר והגינות** - הימנעות משחיתות ממשלתית.
- ← **מדיניות מכלילה** - מדיניות מקיפה המעצבת את אמון הציבור במוסדות.

⁶ OECD *Trust in Government

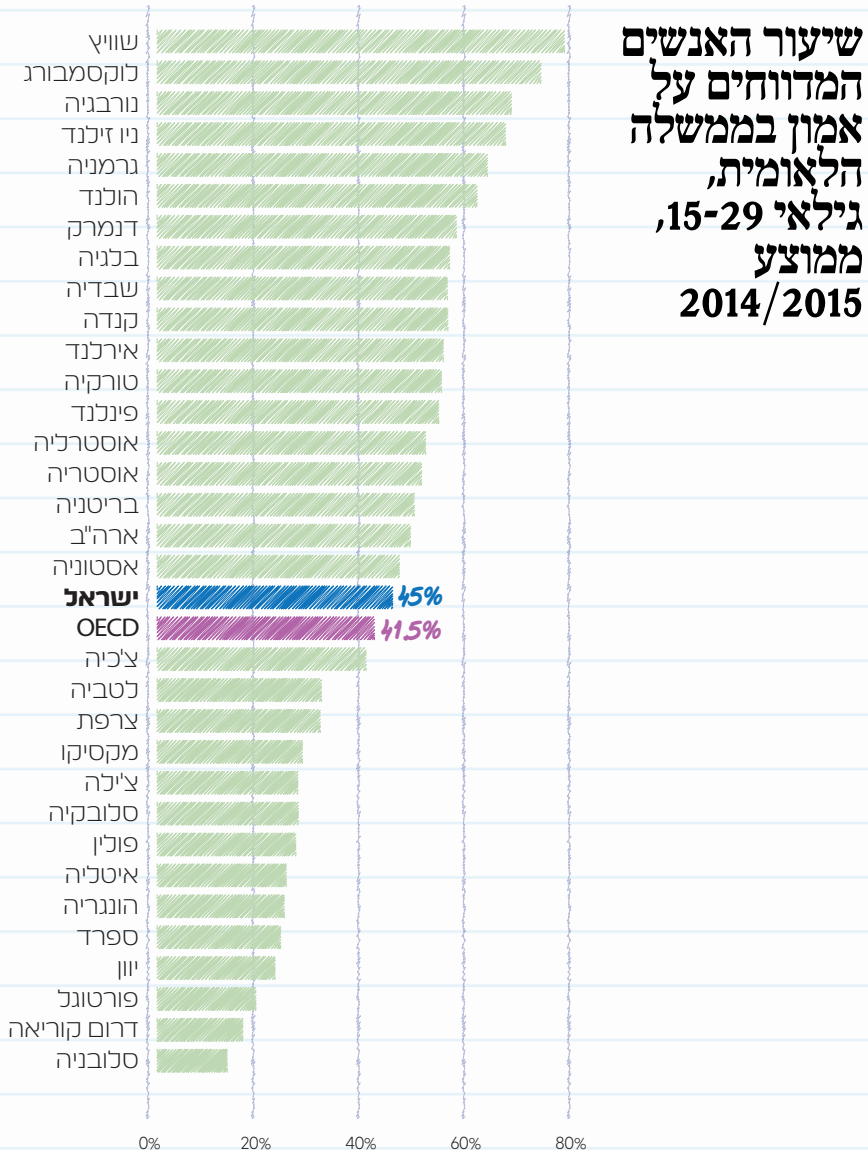
<http://www.oecd.org/gov/trust-in-government.htm>

במדינות רבות בעולם אנו עדים לירידה ברמת האמון במוסדות המדינה. 60% מאזרחי מדינות ה-OECD אינם בוטחים בממשלתם. מדינות נורדיות מדווחות על רמות גבוהות יותר של אמון מאשר במדינות OECD אחרות. רמת האמון בישראל היא מעט מעל הממוצע של ה-OECD, 44%, מן האזרחים בישראל סומכים על ממשלתם. אמון בממשלה משתנה בין מדינות:

לצעירים ובני נוער בישראל יש רמת אמון דומה בממשלה כמו שאר האוכלוסייה; כ-45% מבני הנוער בישראל סומכים על ממשלתם. רמת האמון של בני נוער וצעירים בממשלה בשווייץ כמעט כפולה מזו של ישראל.

סקר הנוער הישראלי לשנת 2016 תומך בממצא שלרוב בני הנוער והצעירים יש רמות אמון נמוכות ברוב המוסדות הממשלתיים שהסקר כלל

מערכת המשפט-

בשנת 2016 רמת האמון במערכת המשפטית בקרב היהודים הגיעה לרמה הנמוכה ביותר מאז 1998; מ-74% בשנת 1998 ל-54% ב-2016. הירידה נעצרה בין 2004 ו-2010, אך נשארה יציבה - לא עלתה. כעת נראה כי בני הנוער נוטים לתת יותר אמון, בעוד הצעירים נוטים להיות ספקנים לגבי מערכת המשפט בישראל. בשנת 2016 נאמדת רמת האמון במערכת המשפטית ב-60% בקרב בני הנוער ו-48% בקרב הצעירים. צעירים ישראלים שמאלנים נוטים יותר לתת אמון במערכת המשפט מאשר צעירים ימנים, ב-2010 וב-2016. כמעט שלוש רבעי מהשמאלנים טוענים כי הם נותנים אמון במערכת המשפטית, בעוד שרמת האמון שנותנים ימנים במערכת המשפטית היא 47%.

פער אמון בולט נוסף הוא בין דתיים לחילוניים. בקרב חרדים צעירים, רמת האמון במערכת המשפט נותרת קבועה לאורך השנים; כשליש נותנים אמון במערכת המשפט בשנים 2010 ו-2016. בקרב החילונים האמון במערכת המשפט ירד מ-81% ב-2010 ל-63% בלבד ב-2016. רמת האמון של הנוער הערבי ירד מ-70% ב-2010 ל-47% ב-2016. 39% מבני הנוער הערבים ו-54% מהערבים הצעירים הביעו אמון במערכת המשפטית ב-2016.

צה"ל-

צה"ל מדורג באופן קבוע כמוסד הנהנה מרמת האמון הגבוהה ביותר. עם זאת, חלה ירידה ברמת האמון בצה"ל מ-91% ב-2010 ל-85% ב-2016. בשנים קודמות, רוב הצעירים היהודים נתנו "אמון מלא" בצה"ל: 63% בשנת 1998, 58% ב-2004 ו-57% ב-2010. לצעירים היהודים יש רמות נמוכות יותר של "אמון מלא" מאשר בני נוער. בשנת 2016 חלה ירידה דרמטית באמון המלא, והפער בין שתי הקבוצות התכווץ; 43% מבני הנוער ו-36% מהצעירים.

בשל ההיסטוריה והאירועים הנוכחיים, כגון השלטון הצבאי של האזרחים הערבים בישראל במשך כמעט שני העשורים הראשונים של המדינה, או הכיבוש בגדה

המערבית ובעזה, אמון האוכלוסייה הערבית בצה"ל נמוך בעקביות מאמנם של היהודים. ב-2016 נאמד אמון הנוער הערבי ב-38%.

המשטרה-

רמת האמון של הנוער הערבי במשטרה ירדה מ-72% ב-1998 (לאחר הסכם אוסלו) ל-50% ב-2004. ב-2010 נרשמה עלייה של 61%, ועוד ירידה ב-2016 ל-46% - רמה הנמוכה ביותר מבין כל הסקרים. הירידה מוסברת על ידי רמת הפשיעה הגבוהה בכפרים הערביים, והרמה הנמוכה של המאמץ הממשלתי באכיפת החוק בכפרים הערביים.

הכנסת-

בשנת 2004 רק כ-25% מכלל הנוער בישראל אמרו כי הם נותנים אמון בכנסת. בשנת 2010 עלה מספרם לכ-40%, ואילו ב-2016 נרשמה ירידה של 10 נקודות אחוז, ל-32% ו-34% בקרב יהודים וערבים, בהתאמה. ניתן לייחס את הירידה האחרונה ברמת האמון לכך שמאז 2010 חלה חוסר יציבות בקואליציות שהובילו לשתי מערכות בחירות נוספות ברצף מהיר, בשנים 2013 ו-2015, משא ומתן קואליציוני מתמשך ופרסומים שליליים רבים הנוגעים לכנסת בתקשורת. גם נשיא לשעבר וראש הממשלה לשעבר נשלחו לכלא. אמנם יש נחמה בידיעה שהמערכת פועלת נגד מי שפשעו, אך סביר כי התחושה העיקרית היא של ייאוש וכעס כלפי המחוקקים. כמו כן, בשנים האחרונות חוקקה חוקים הנתפסים כמאיימים על עקרונות דמוקרטיים ושמים על הכוונת אזרחים ערבים וגישות שמאל וזה יכול להוביל לירידה באמון בקרב אוכלוסיות אלה.

התקשורת-

נראה כי הצעירים היהודים מפקפקים במידע שנמסר על ידי התקשורת המסורתית. הסיבות לכך יכולות להיות חשיבה ביקורתית של צעירים, או אולי יחס חדשני כלפי התקשורת. בשנת 2010 בין 50% ל-60% מהצעירים בישראל הביעו רמות אמון גבוהות או מתונות בתקשורת. בשנים האחרונות אנשים צעירים נותנים פחות אמון בתקשורת מאשר בני נוער.

כמו כן, התנופה האחרונה של התקשורת האלטרנטיבית החלישה את אמצעי

התקשורת המסורתית. המדיה החדשה, כמו פייסבוק, טוויטר וכד', מבוססת על רשתות חברתיות, הנחשבות אמינות יותר בעיני הצעירים, משום שהן משקפות את ההתרחשויות והדעות "האמיתיות". זה מאפשר לפוליטיקאים הישראלים להכפיש את התקשורת המסורתית יותר מתמיד.

מוסדות הדת -

האמון במוסדות הדת פחת בקרב האוכלוסייה הצעירה, הערבית והיהודית כאחד. בשנים 1998 ו-2004, 45% מהאוכלוסייה היהודית נתנו אמון במוסדות הדתיים. בשנת 2010, 60% נתנו אמון במוסדות הללו, לעומת 32% בלבד ב-2016. ב-1998 71% מהערבים הצעירים סמכו על המוסדות הדתיים. בשנת 2004 רמת האמון הייתה 61% ו-70% ב-2010. ב-2016 רק 46% נותנים אמון במוסדות אלו, ירידה משמעותית בשנים קודמות. את הירידה ניתן להסביר על ידי הגידול בשיעורי ההשכלה הגבוהה בחברה הערבית.

ב. חשיבות הערכים הדמוקרטיים בקרב הנוער הישראלי

ערכים דמוקרטיים תומכים באמונה כי יכולה להתקיים חברה מסודרת שבה נשמר חופש (מאוזן). החברות הדמוקרטיות גם מצפות לאיזון מסוג אחר: פשרה בין חירות לבין שוויון. ערכי היסוד של הדמוקרטיה נתמכים בכל רחבי העולם והחברה הישראלית אינה יוצאת דופן בהקשר זה. עם זאת, ישנם הבדלים ניכרים בין הקבוצות השונות בחברה בנוגע לעוצמת המחויבות לערכים דמוקרטיים.

עמדות כלפי ערכים דמוקרטיים בסיסיים ותפיסת חשיבותם תלויים למעשה לאיזון קבוצה של החברה הישראלית את/ה שייך. בקרב האוכלוסייה היהודית, באופן כללי, ככל שאתם דתיים פחות אתם מייחסים חשיבות רבה יותר לערכים דמוקרטיים. יש כמה יוצאים מן הכלל לגבי הנוער החרדי. שוויון בזכויות פוליטיות ושוויון כלכלי נתפסים בעיניהם כחשובים יותר ממקבליהם הדתיים. הנוער החילוני מקנה חשיבות רבה יותר לכל הערכים הדמוקרטיים הנדונים מכל קבוצה דתית אחרת.

הנוער הערבי מייחס חשיבות רבה יותר לערכים דמוקרטיים מאשר הנוער היהודי (ללא הבדל משמעותי בין המינים). זה אופייני למדי עבור מיעוטים וקבוצות מוחלשות בחברה שיש להם יותר 'צורך' בערכים אלה כדי להגן על עצמם.

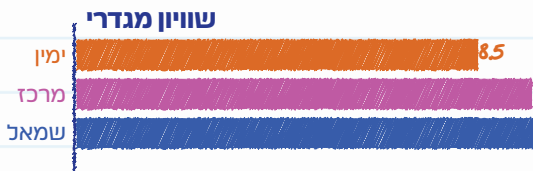
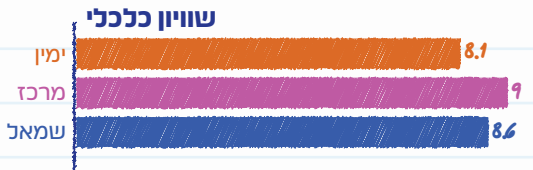
כמו כן, הטרמינולוגיה של חופש וצדק אפיינה את המהפכות במדינות ערב, שצעירים ערבים רבים היו מחוברים אליהן דרך הרשתות החברתיות, וייתכן שזהה הדגיש את תמיכתם המשמעותית בערכי דמוקרטיה.

חשיבות של ערכי דמוקרטיה (סולם בן 10 דרגות), לפי לאום ומין

כאשר בוחנים את ההבדלים על פי המיצוב האידיאולוגי, השמאל והמרכז מעניקים חשיבות רבה יותר לכל הערכים הדמוקרטיים מאשר אלה שמזדהים כימין. ממצא מעניין נוסף הוא שיש הבדלים קלים בין המרכז לשמאל ובמקרים מסוימים, אנשי מרכז מייחסים חשיבות רבה יותר לערכים כגון זכויות בסיסיות למיעוטים ושוויון כלכלי.

חשיבות של ערכי דמוקרטיה (סולם בן 10 דרגות), לפי מיצוב אידיאולוגי

כפי שניתן לראות בתרשים לעיל, זכויות בסיסיות למיעוטים נמצאות בתחתית הרשימה. נוצר דיסוננס בין תחושת האופטימיות של צעירים ערבים בישראל לבין החשיבות הפחותה שמקנה הרוב לקידום זכויותיהם – יש להם תחושה אופטימית, זוכים להשכלה, והזדמנויות, אך כשהם מחפשים עבודה הם עלולים להתקל בבעיה להשיגה, אפילו בשל שמם.

לסיכום, החשיבות המיוחסת לערכים הדמוקרטיים בישראל קשורה במישרין לרמת הדתיות (חילונים יותר מדתיים), לאום (ערבים יותר מיהודים) והשתייכות פוליטית (שמאלנים יותר מימנים).

תוצאות אלה משתקפות גם בהיבטים הביטחוניים של המדינה. **התרשים שלהלן מציג את חלקם של בני הנוער והצעירים שנתנו עדיפות לערכים דמוקרטיים (תמיד או בדרך כלל) על פני צרכי הביטחון, כאשר נשאלו על העדפות במקרה של סתירה בין דרישות הדמוקרטיה לבין דרישות הביטחון של המדינה.** כאשר נעים על הציר הפוליטי (מימין לשמאל) ועל הציר הדתי (מחרדי לחילוני), צעירים רבים יותר תופסים את ערכי הדמוקרטיה כעולים על הצרכים הביטחוניים. הדבר בא לידי ביטוי גם בלאום (ערבים יותר מיהודים) ובמגדר (גברים יותר מנשים).

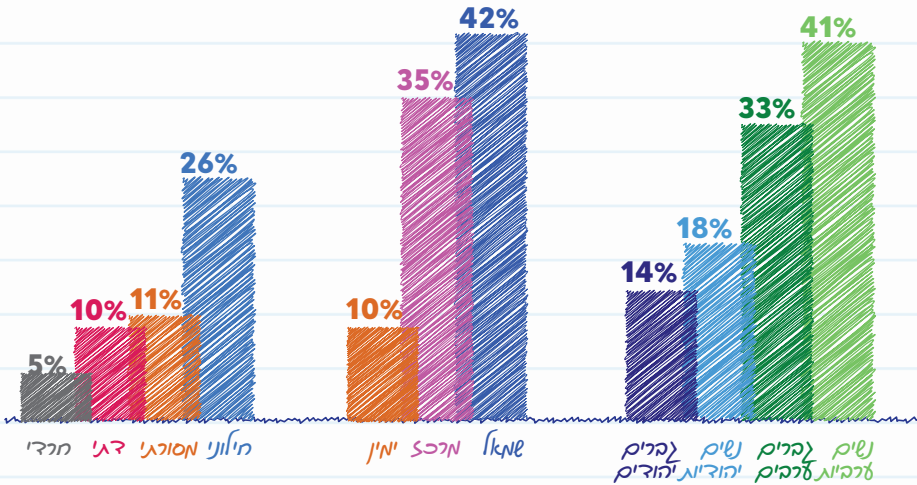

ערכים דמוקרטיים עדיפים על צורכי ביטחון (תמיד או בדרך כלל), על פי רמת דתיות, מיצוב אידיאולוגי, לאום ומין

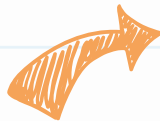
קרבה לדת

זיהוי אידיאולוגי

מין ונאום

THE
END

המחקר המשותף של מרכז מאקרו לכלכלה מדינית וקרן פרידריך אברט בישראל בשנת 2016 הוא הרביעי מתוך סדרה של מחקרים שנערכים אחת לשש שנים, החל משנת 1998.

מטרות המחקרים האלו הינן להציג את העמדות האישיות, הלאומיות והחברתיות של הנוער בישראל וכיצד הן משתנות לאורך השנים. מחקרים אלה מאפשרים מעקב ארוך טווח אחר שינויים בעמדות ובתפיסות של הנוער הישראלי. הם מציעים נקודת מבט ייחודית על האופן שבו כל דור צעיר שונה מקודמיו ועל המגמות שהשתנו לאורך זמן.

הנושאים החשובים הבאים עולים מן הממצאים של המחקר בשנת 2016 ויש צורך במעקב על ידי דיונים נוספים:

זהות כוליטית: צעירים יהודים הפכו להיות ימניים יותר. בנוסף: שיעור היהודים המסורתיים והחרדים גדל גם כן. מרבית הערבים מזדהים עם מרכז, לא שמאל יותר או לא מזדהים עם שום זיקה כוליטית.

ערכים דמוקרטיים: ערכים דמוקרטיים הם חשובים, אך הרוב מעדיף את הביטחון על פני עקרונות אלה. בנוסף: ככל שאנשים יותר דתיים ויותר ימנים, כך הם פחות רואים בערכים הדמוקרטיים כבעלי חשיבות מכרעת לחברה.

אמון במוסדות המדינה: מדינת ישראל מאבדת את אזרחיה הצעירים - האמון בצה"ל, במערכת המשפטית, במשטרה, בכנסת, במפלגות, בהסתדרות, בתקשורת ובמוסדות הדתיים הגיע לנקודת שפל.

תפיסת העתיד: הערבים אופטימיים יותר מתמיד ומאמינים שהם יכולים להגשים את מטרותיהם בישראל. יהודים צעירים חילונים מעולם לא היו פסימיים יותר לגבי עתידם מאשר כיום.

